

مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانوادها در پژوهش‌های خارج از کشور

امین رضوانی / دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه و آموزگار آموزش و پرورش، اصفهان، ایران.*
rezvaniamin1993@gmail.com
فریدون پریش / کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، آموزگار آموزش و پرورش، اصفهان، ایران.

دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۲ - پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۳

چکیده

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی در زمینه آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در کشور ایران انجام گرفته و از دسته‌بندی‌های مختلفی برای این پدیده استفاده شده است، اما کم‌تر به آسیب‌های این رسانه‌ها در تحقیقات خارجی اشاره شده است. هدف از انجام این پژوهش، مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانوادها در پژوهش‌های خارج از کشور و آرایه یک چارچوب جامع در این زمینه می‌باشد. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش، آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای مانند (مقالات، کتب، مجلات، نشریه‌ها، پایان‌نامه‌ها و نمایه‌های نوشته شده در این زمینه و...) استخراج شد. این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف، کاربردی است. در این مقاله، ضمن بیان مفهوم فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، به مهم‌ترین آسیب‌های آن‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور اشاره شده است. در پایان، کلیه عوامل شناسایی شده تحت چارچوبی جامع سازماندهی شده‌اند که از این لحاظ اهمیت دارد. به‌طور کلی، رایج شدن فعالیت افراد در فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی معمولاً آسیب‌هایی را برای آن‌ها به‌همراه دارد که می‌توان از مشکلات روحی - روانی، مشکلات رفتاری، مشکلات فرهنگی - اجتماعی، مشکلات جسمانی، مشکلات اخلاقی - مذهبی به‌عنوان شاخه‌های اصلی آسیب‌ها بر روابط خانوادها در پژوهش‌های خارج از کشور نام برد که هر یک دارای زیرشاخه‌های فرعی متعددی هستند.

کلیدواژه‌ها: آسیب، فضای مجازی، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، روابط خانوادها.

A Review of the Harms of Cyberspace, the Internet, and Social Networks on Family Relationships in Overseas Research

Amin Rezvani / PhD Student in Curriculum Planning, Faculty of Management, Islamic Azad University, Maymeh Branch, and Teacher of Education, Isfahan, Iran.*
rezvaniamin1993@gmail.com

Fereydoon Parish / Master of Educational Technology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Teacher of Education, Isfahan, Iran.

Received: 2021/3/12 - **Accepted:** 2021/6/13

Abstract

Several studies on the harms of cyberspace, the Internet, and social networks in Iran have been conducted, and different categories have been used for this phenomenon. Still, the harms of these media are less mentioned in foreign research. The purpose of this study is to review the harms of cyberspace, the Internet, and social networks on family relationships in research abroad and to provide a comprehensive framework in this field. The research method is descriptive-analytical. In this study, the harms of cyberspace, the Internet, and social networks were extracted using library studies (articles, books, magazines, journals, dissertations, and indexes written in this field, etc.). This research is applied in terms of nature and purpose. In this article, while expressing the concept of cyberspace, the Internet, and social networks, their most important harms in research abroad have been pointed out. Finally, all identified factors are organized under a comprehensive framework that is important in this regard. In general, the prevalence of people's activities in cyberspace, the Internet, and social networks usually brings with them harms that can be from psychological problems, behavioral problems, socio-cultural problems, physical problems, moral-religious problems as the main branches of injuries. Family relationships in overseas research mentioned that each has several sub-branches.

Keywords: injury, cyberspace, internet, social networks, family relationships.

مقدمه

در همهٔ نقاط دنیا، ماهیت نظام خانواده، مؤلفه‌های کلیدی و تعیین‌کننده در رفتارها و نگرش‌های افراد به‌شمار می‌آید و خانواده در زمرهٔ مهم‌ترین دستگاه‌های اجتماعی است که بر اساس ازدواج بین مرد و زن شکل می‌گیرد. این واحد اجتماعی، کانون رشد، تحول، آسیب‌ها و عوارض است که از سویی، می‌تواند بستر شکوفایی و از سوی دیگر، بستر فروپاشی روابط میان اعضا باشد (مؤمنی جاوید و شعاع کاظمی، ۱۳۹۰). اگرچه جهانی شدن و قدرت مدرنیته و نوسازی، پیامدهای مثبتی برای اعضای خانواده و جامعه به‌همراه داشت، اما آن‌ها را در معرض تهدید نیز قرار داد. فروپاشی پیوندهای زناشویی از برجسته‌ترین نمونه‌های تحولات مرتبط با خانواده امروزی است (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۶). رسانه نیز به‌عنوان یک ابزار قدرتمند اجتماعی بر افکار و اندیشهٔ اعضای خانواده مؤثر واقع می‌شود. این نهاد اجتماعی می‌تواند در بروز مسایل اجتماعی در عصر حاضر نقش بسیار مؤثری داشته باشد و با توجه به چنین هدفی رسانه همواره به‌صورت مثبت یا منفی به تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی جامعه بپردازد (فلسفی، ۱۳۹۳). از سویی، امروزه، فناوری اطلاعات و ارتباطات در تمام ارکان زندگی نمایان است و تمام رفتارهای بشری تحت تأثیر آن قرار گرفته‌اند و فضای مجازی، عرصهٔ جدیدی برای حیات بشری است که قابلیت پذیرش و انجام بخش عمده‌ای از نیازها، فعالیت‌ها و شئون زندگی بشر، اجتماعات انسانی و حکومت‌ها را دارد (مظفری‌نیا و قاسمی‌پور، ۱۳۹۶).

در راستای آسیب‌ها و مخاطرات مرتبط با فضای مجازی یکی از عرصه‌های قابل مطالعه، بررسی چالش‌ها و آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین به‌عنوان مهم‌ترین رابطه در تعاملات انسانی است. با پیدا شدن ردپای فضای مجازی در رابطهٔ زناشویی، نگرش زوجین به یکدیگر نیز تغییر کرده و این تغییر نگرش باعث اختلال در روابط صمیمانه زوجین گردیده است (Hertlein, 2012). از طرفی، فضای مجازی به‌دلیل سوگیری ایدئولوژیک، در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه‌های گام برمی‌دارد و بستر آسیب زدن به زندگی زوجین را فراهم می‌کند (Hall

and Jhally, 2007 به نقل از شجاعی جشوقانی و همکاران، ۱۳۹۶).

در همین راستا، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش است که در پژوهش‌های خارج از کشور، روابط خانواده‌ها از طریق فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی دچار چه آسیب‌هایی شده است؟ پژوهش مد نظر از آن جهت حایز اهمیت است که از یک‌سو، کم‌تر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و از سوی دیگر، بستری برای انجام پژوهش‌های تطبیقی را در این زمینه فراهم خواهد کرد.

اینترنت شبکه یا بزرگراه‌های اطلاعاتی

اینترنت، در واقع، بزرگ‌ترین شبکه رایانه‌ای جهان متشکل از مجموعه شبکه‌های رایانه‌ای است که به وسیله خطوط تلفن، فیبرهای نوری، سیم‌های زیردریایی و کانال‌های ماهواره‌ای به یکدیگر مربوط می‌شوند. میلیون‌ها استفاده‌کننده از شبکه‌های رایانه‌ای انفرادی به اینترنت متصل‌اند که همه آن‌ها می‌توانند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. اینترنت در حقیقت ساختار وسیع اطلاعاتی و یک فضای عملاً نامحدود و محصولی دیگر از فناوری اطلاعات است که در سرتاسر جهان گسترش یافته است (مجیدی، ۱۳۸۱: ۱۵ به نقل از کریمیان، ۱۳۹۴).

به عبارت دیگر، اینترنت مجموعه پایان‌ناپذیری از پایگاه‌های داده است که اطلاعات مختلف و متنوع فردی و جمعی انسان‌ها را در خود جمع آورده است و هرروز نیز گسترش می‌یابد (سلیمانی، ۱۳۹۴).

فضای مجازی

واژه مجازی^۱ عبارتی است که در دنیای اینترنت، رسانه‌ها و ارتباطات بسیار شنیده می‌شود که از اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی مورد استفاده پژوهش‌گران قرار گرفت (عطاران، ۱۳۸۳: ۱۲۳). واژه فضای مجازی، در دانش‌نامه علم فناوری و اخلاق (Mit- cham, 2005 به نقل از کارگری دهکردی و علیرضا بیگی، ۱۳۹۶) به گونه جدیدی از فضا که از طریق اینترنت محقق گردیده، اطلاق شده است.

شبکه اجتماعی مجازی، زنجیره‌ای از ارتباطات و گروه‌های شبکه اجتماعی یا حضور غیر فیزیکی افراد در یک محل مجازی است. شبکه‌های اجتماعی به مثابه راه‌های مختلفی می‌مانند که مردم در زمان عبور از آن می‌توانند در مورد مسایل مختلف با هم صحبت کنند، اطلاعات عمومی یا خصوصی خود را در قالب‌های مختلف اعم از عکس، ویدیو، واژه‌ها، دست‌نوشته و... با فرد خاص یا گروه خاصی به نمایش و اشتراک بگذارند (حسین‌پور و عرب مؤمنی، ۱۳۹۶).

با وجود این که شبکه‌های اجتماعی مجازی^۲ به نوبه خود یک ابزار ارتباطی مناسب و دارای کارکردهای مفید و مؤثر بوده، مورد توجه بسیاری از جوانان و روشن‌فکران قرار گرفته است. در سوی دیگر، برخی خانواده‌ها از ظهور این شبکه‌ها بر روی تلفن همراه ابراز نگرانی کرده و بر جلوگیری و محدود کردن استفاده از آن تأکید داشته‌اند. در چند سال اخیر نیز ظهور نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی مجازی و استفاده‌های ناصحیح و در پاره‌ای موارد افراطی از این رسانه جدید، در کنار وب‌گاه‌های مختلف اینترنتی بر آسیب‌های آن افزوده است (قلی‌زاده و زمانی، ۱۳۹۶). نتایج پژوهش (Weinstein et al, 2015)، بیان‌گر این است که فضای مجازی عامل پیش‌بینی‌کننده‌ای برای ایجاد مشکلات در روابط صمیمانه زوجین است. فعالیت در شبکه‌های مجازی همه ابعاد زندگی را دربرمی‌گیرد.

پژوهش‌های انجام شده در خصوص آسیب‌های فضای مجازی، جنبه‌هایی از این آسیب‌ها را مورد بررسی قرار داده‌اند، برای مثال، نتیجه پژوهش کوین و اسمیت^۳ (2010) نشان داد که استفاده از اینترنت باعث کاهش ارتباط بین فرد و خانواده‌اش و افزایش افسردگی می‌شود. همایی مجاز و همکاران (2015) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که بین اعتیاد اینترنتی و رضایت زناشویی، حل تعارضات، فعالیت‌های اوقات فراغت، روابط جنسی و گرایش مذهبی ارتباط منفی وجود دارد و عامل پیش‌بینی‌کننده طلاق عاطفی در بین زوجین خواهد بود.

همچنین نتایج پژوهش دنی بک، کوپر و مانسون^۴ (2005) نیز نشان می‌دهد که استفاده از فضای مجازی (اینترنت)، باعث تغییر وظایف و نقش‌ها و انتظارات درک

شده مطابق با مسئولیت‌های زوجین در بین زنان و مردان متأهل گردیده است. نتایج پژوهش کمپیل و لینگ^۵ (2009)، هامفرز^۶ (2005) نیز بیان‌گر این است که فضای مجازی، مرزهای ارتباطی را در منظومه زن و شوهر مخدوش می‌کند و منجر به تخریب حریم خصوصی آنان و ایجاد و توسعه روابط آنلاین ناشناخته در بین زوجین می‌گردد.

از آن‌جا که خانواده باعث ایجاد وظایف متعدد در ابعاد مختلف از جمله فعالیت‌های اقتصادی، مرادات عاطفی، مراقبت از همسر و فرزندان و توجه به سلامت روانی و جسمانی می‌شود، استفاده از رسانه‌ها به‌خصوص فضای مجازی، می‌تواند آغازگر آسیب‌های متعددی از جمله وابستگی مفرط به فناوری، جدایی و احساس تنهایی، اعتیاد اینترنتی، افسردگی و احساس بی‌حوصلگی، مشکلات شخصی، خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی، اقتصادی و... شود. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور و آرایه یک چارچوب، با مطالعه و استفاده از منابع کتابخانه‌ای، پژوهش و تحقیق در منابع مرتبط با این موضوع می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

در این بخش، تعدادی از پژوهش‌های انجام شده را که در سال‌های اخیر در این راستا انجام شده و به موضوع پژوهش حاضر نزدیک و مرتبط است، مورد تفحص و بررسی قرار می‌دهیم. با توجه به این‌که در بیشتر پژوهش‌ها فقط در قسمت پیشینه به موضوع تحقیق حاضر اشاره شده و کم‌تر به این مسئله به‌عنوان یک موضوع مستقل پرداخته‌اند، سعی شده است با بررسی پژوهش‌های انجام شده مرتبط با کلیدواژه‌های موضوع، برخی از آن‌ها که می‌تواند نشان‌دهنده جنبه‌هایی از آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور باشد، مرور کنیم.

هدف از انجام پژوهش غفوری و صالحی (۱۳۹۹) نشان دادن تجربه زیسته

بزرگسالان از فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از فعالیت در فضای مجازی بود که با استفاده از رویکرد کیفی و به‌روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی با راهبرد نمونه‌گیری هدفمند از نوع ملاکی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد فضای مجازی می‌تواند فرصت‌ها و تهدیدهایی را در درون فرد، خانواده، جامعه، فرزند و دانش‌آموز ایجاد کند. در بخش فرصت‌های فضای مجازی، آگاهی از اخبار روز و تسهیل در انجام امور خانواده، استفاده از اخبار روز، افزایش سطح اجتماعی شدن و هم‌گرایی با دوستان و کاهش هزینه‌ها به‌مثابه مهم‌ترین درون‌مایه شناسایی شد. در بخش تهدیدهای فضای مجازی، اختلال در فعالیت‌های اصلی، دسترسی نامناسب عوارض جسمی و روحی، ضرر اقتصادی، اتلاف وقت در فضا، دگرگونی و فاصله‌گیری از دین‌داری، دگرگونی و فاصله‌گیری از عرف، ارتباطات خانوادگی و واقعی، ارزش‌ها، روابط بین فردی، واقعیت و تشویش در جامعه به‌مثابه مهم‌ترین درون‌مایه شناسایی شد.

هدف از انجام پژوهش فریبرز و همکاران (۱۳۹۹)، بررسی جامعه‌شناختی رابطه اعتیاد به شبکه‌های مجازی و طلاق عاطفی زوجین در شهر تهران و نیز دستیابی به یک الگوی نظری تحلیلی درباره متغیرهای تأثیرگذار در این زمینه بود که با استفاده از رویکرد کمی و به روش پیمایشی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد رابطه آماری مستقیم بین متغیرهای مستقل اعتیاد اینترنتی و متغیر وابسته طلاق عاطفی وجود دارد، اما اعتیاد اینترنتی به‌واسطه متغیرهای صمیمیت، ازخودبیگانگی، دین‌داری، سلامت روانی و پایبندی نسبت به سنت‌ها و ارزش‌ها بر متغیر وابسته تأثیرگذار و دارای رابطه‌ای معنادار است که از این بین، متغیر صمیمیت زناشویی دارای بیشترین مقدار ضریب تأثیر است.

هدف از انجام پژوهش کرمانی (۱۳۹۹)، مطالعه عوامل مؤثر بر جنبه‌های روان‌شناختی جامعه‌شناختی کاربری فیس‌بوک بود که با استفاده از روش پیمایش آنلاین انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که تمام عوامل روان‌شناسانه فرد با تمام جنبه‌های روان‌شناختی جامعه‌شناختی کاربری فیس‌بوک بین کاربران ایرانی همبستگی دارد، اما تمام این همبستگی‌ها علی‌نیست. نتایج همچنین نشان داد که از

بین عوامل روان‌شناسانه، روان رنجوری و خطرپذیری قدرت تبیین‌کنندگی بیشتری دارند؛ درحالی‌که خودشیفتگی بر هیچ‌یک از جنبه‌های کاربری تأثیر علی ندارد.

هدف از انجام پژوهش محمدرزاده و همکاران (۱۳۹۹)، بررسی چالش‌های پیش روی تربیت فرزند در مواجهه با فضای سایبری و رسانه‌های بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد فرزندپروری، یکی از ارکان اساسی در شکل‌گیری مستحکم و پایدار نهاد خانواده است.

هدف از انجام پژوهش عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۹)، مطالعه تغییر و تحولات خانواده در بستر نوسازی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری ایران در حوزه خانواده بود که با روش کیفی و از رهیافت نظریه داده‌بنیاد به‌منزله روش عملیاتی پژوهش استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که نوسازی باعث تغییر در الگوهای خانواده، قواعد ازدواج و الگوهای همسرگزینی، عملکردهای خانوادگی، نگرش‌ها و الگوهای فرزندآوری، متوازن شدن قدرت در خانواده، تغییر در الگوهای اوقات فراغت و تغییر در نگرش‌ها و الگوهای طلاق شده است.

هدف از انجام پژوهش آل‌بهبهانی و مؤمنی (۱۳۹۹)، شناخت تجربه دانش‌آموزان از اعتیاد اینترنتی بود که با استفاده از روش کیفی و برای تحلیل داده‌ها از نظریه‌بنیایی استفاده شده است. بدین صورت که از جامعه آماری با ۲۵ دانش‌آموز دوره متوسطه، مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختار یافته انجام گرفت. یافته‌های این پژوهش نشان داد مضامین اصلی شناسایی شده شامل گریز از خود بودن، اختلالات سه‌گانه (جسمی، جنسی و روانی)، مدیریت اتصال، اهمال‌کاری نظام‌مند، واپس‌زنی نظام مدرسه، صمیمیت زدایی و تسهیل‌گر چند بعدی بودند.

هدف از انجام پژوهش مبارکی و شرفی (۱۳۹۸)، بررسی رابطه بین میزان استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی (ماهواره، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی) بر نگرش دانشجویان به دوستی با جنس مخالف قبل از ازدواج در چارچوب‌های «اثرات کاشت» گربنر و «اثرات پیامدهای» ویندال بود که با استفاده از روش همبستگی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد استفاده از ماهواره، استفاده از شبکه‌های مجازی،

جنس و اعتقادات دینی توانسته‌اند ۶۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته را در جامعه آماری تحقیق پیش‌بینی نمایند.

هدف از انجام پژوهش رضوانی (۱۳۹۸)، تعیین اثربخشی ارتقای سواد رسانه‌ای بر دل‌زدگی زناشویی و طلاق عاطفی در زوجین پرمصرف فضای مجازی بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس هدفمند، تعداد ۳۰ زوج (۶۰ نفر) انتخاب و به‌صورت تصادفی به دو گروه کنترل (۱۵ زوج) و آزمایش (۱۵ زوج) تقسیم شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری در دو سطح توصیفی و استنباطی استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که برنامه آموزشی ارتقای سواد رسانه‌ای باعث کاهش دل‌زدگی زناشویی و طلاق عاطفی زوجین می‌شود.

هدف از انجام پژوهش یاریگرروش و همکاران (۱۳۹۸)، بررسی رابطه استفاده آسیب‌زای مادران از این شبکه‌ها با رضایت زناشویی‌شان، رابطه آنان با فرزندان و مشکلات رفتاری فرزندانشان بود که با استفاده از روش همبستگی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد ارتباط استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها سبب کاهش رضایت زناشویی می‌گردد که این مسئله موجب کاهش کیفیت رابطه مادر - کودک و در پی آن بروز مشکلات رفتاری در کودکان می‌شود.

هدف از انجام پژوهش ایمان‌زاده (۱۳۹۷)، بررسی تجربیات مادران از نقش شبکه‌های اجتماعی در کاهش حساسیت اخلاقی فرزندان بود که با استفاده از روش کیفی و از نوع پدیدارشناختی، مصاحبه‌هایی نیمه ساختاریافته برای جمع‌آوری اطلاعات انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد دانش‌آموزانی که به شبکه‌های اجتماعی روی می‌آورند، منجر به بلوغ زودرس، تضعیف روابط عاطفی با والدین، نگاه جنسی به والدین و اطرافیان، بی‌توجهی و کم‌توجهی نسبت به مسایل دینی، نگاه نسبی‌گرایانه به اخلاق، تردیدهای اخلاقی، الگوپذیری منفی و پرخاش‌گری می‌شود.

هدف از انجام پژوهش حاج‌محمدی و حاج‌محمدی (۱۳۹۶)، بررسی تأثیرات اخلاقی فضای مجازی بود که با استفاده از روش کتابخانه‌ای و به‌طور توصیفی - تحلیلی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد استفاده از فضای مجازی موجب تضعیف نقش

خانواده به‌منزلهٔ مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزندان، بی‌اعتمادی زوجین به یکدیگر، دروغ‌گویی، افزایش فاصلهٔ عاطفی و روحی زوجین و اعضای خانواده از یکدیگر، افزایش طلاق و هنجارشکنی‌های اخلاقی، ترویج عشق‌های مجازی، بی‌توجهی به مسئولیت‌ها، تضعیف ارزش‌های اخلاقی، افزایش ارتباطات نامشروع، به‌مخاطره افتادن حریم زندگی خصوصی و... می‌شود.

هدف از انجام پژوهش امیری و موسوی (۱۳۹۶)، رایهٔ راهکارهایی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی بود که با استفاده از روش توصیفی از نوع پیمایشی انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد از جمله عوامل خانوادگی وضعیت اقتصادی، فقر اعتقادی - فرهنگی و فقر عاطفی (گسیختگی خانواده) است.

روش تحقیق

هدف از پژوهش حاضر، مروری بر آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور و رایهٔ یک چارچوب جامع در این زمینه می‌باشد. این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف، کاربردی و از لحاظ روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است که اطلاعات آن از طریق بررسی (مقالات، کتب، مجلات، نشریه‌ها، پایان‌نامه‌ها و نمایه‌های نوشته شده در این زمینه و...) جمع‌آوری شده است.

در این پژوهش، ابتدا کلیدواژه‌های پژوهش در پایگاه‌های علمی معتبر جست‌وجو شد. سپس منابع متعدد و مختلف مرتبط، شناسایی شده و مورد بررسی اجمالی قرار گرفت. سپس پژوهش‌هایی که معتبر بودند و ارتباط تنگاتنگی با موضوع داشتند، شناسایی و انتخاب شدند. از ملاک‌های این انتخاب می‌توان به میزان ارتباط محتوا با موضوع مورد بررسی، به‌روز بودن و نمایه توسط پایگاه‌های علمی معتبر اشاره کرد. پس از بررسی کلیه منابع، آسیب‌های ناشی از فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی فهرست و آن‌گاه موارد تکراری حذف شد. موارد باقیمانده (غیر تکراری) بر اساس مشابهت به پنج دسته تقسیم شد.

یافته‌ها

امروزه بیش از ۵۰ درصد از جمعیت جهان از اینترنت استفاده می‌کنند و بیش از ۳/۸ میلیارد انسان در جهان به اینترنت دسترسی دارند (عباسی شوازی و عباسی آتشگاه، ۱۳۹۷)؛ با توجه به این موضوع، پس از مطالعه و بررسی پژوهش‌ها از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ در مورد فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، تعدادی از تحقیقات که از آن‌ها به‌عنوان آسیب‌های این رسانه‌ها بر روابط خانواده در ابعاد مختلف نام برده شده است، شناسایی و استخراج شد. مجموع پژوهش‌های انجام شده در این زمینه و نتایج آن‌ها به ترتیب سال انجام پژوهش، در بخش بعدی آمده است. بنابراین باید ضمن احساس خطر، قضیه را جدی تلقی کرد و عواملی که موجب بروز پیامد و در نتیجه آسیب می‌گردند، شناسایی شوند. همچنین با تلفیق نتایج پژوهش‌های فوق در چارچوبی جدید و حذف موارد تکراری، می‌توان به چارچوبی تقریباً جامع دست یافت.

مروری بر آسیب‌های رسانه‌ها بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور سال ۲۰۱۸

۱. پژوهش‌گر: جنسن / عنوان: کاربرد رسانه‌های اجتماعی: تأثیر بر احساس افسردگی و تنهایی / نتایج: در مجموع، ۵۱ درصد از مردم ادعا می‌کنند که احساس افسردگی یا تنهایی نداشتند به این معنی که تقریباً نیمی از پاسخ‌دهندگان حداقل در برخی موارد احساس افسردگی و تنهایی داشتند / نوع ارتباط: رسانه‌های اجتماعی؛ تنهایی و افسردگی.

سال ۲۰۱۶

۲. پژوهش‌گران: مک‌دوگال و همکاران / عنوان: تأثیر سایت‌های شبکه‌های اجتماعی بر رابطه بین حمایت اجتماعی درک شده و افسردگی / نتایج: استفاده از

شبکه‌های اجتماعی اثر تعدیلی قابل توجهی در ارتباط میان حمایت اجتماعی ادراک شده و افسردگی و نیز نمرات افسردگی مثبت با میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی در طول روز دارد / نوع ارتباط: رسانه (شبکه‌های اجتماعی)؛ پرمصرف؛ افسردگی.

سال ۲۰۱۵

۳. پژوهش‌گران: دیو و تولان / عنوان: رابطه بین استفاده از رسانه‌های سرگرم‌کننده، از یک‌سو و رضایت، تعارض و ادراک بی‌ثباتی ازدواج از سوی دیگر / نتایج: تعارضات زناشویی و نارضایتی بین زوجینی که مدت زمان زیادی را صرف بازی‌های تلفن همراه و بازی‌های کامپیوتری می‌کنند و بیش از حد به فضای مجازی اهمیت می‌دهند، بیشتر از سایرین است / نوع ارتباط: رسانه (بازی‌های سرگرم‌کننده)؛ موبایل و رایانه؛ زوجین پرمصرف فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی).

۴. پژوهش‌گران: صالح و مختار / عنوان: بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی بر روابط زوجین؛ رسانه‌های اجتماعی و مطالعه موردی طلاق از Dutse L.G. A ایالت جیگاوا / نتایج: در نیجریه نشان داد میزان استفاده زنان از شبکه‌های اجتماعی به‌طور معناداری بیش از مردان است، اما استفاده مردان از این شبکه‌ها، نارضایتی و تعارض بیشتری به دنبال دارد؛ اکثر پاسخ‌دهندگان اعتقاد داشتند که رسانه‌های اجتماعی می‌تواند به خیانت منجر شود و همه آن‌ها بر این عقیده بودند که می‌تواند به بروز طلاق منجر گردد. مشخص گردید که فیس‌بوک بیش‌ترین طرفدار را در شبکه‌های اجتماعی دارا می‌باشد. این شبکه‌ها می‌تواند تهدید جدی برای خانواده‌ها و ارزش‌های اخلاقی تلقی شود. حقایق و ارقام فوق به جهان می‌گوید که رسانه‌های اجتماعی بر بی‌ثباتی زناشویی تأثیر می‌گذارد و خانواده‌ها را از بین می‌برد و در ادامه به این نتیجه رسیدند که بین استفاده از فیس‌بوک و افزایش نرخ طلاق رابطه وجود دارد / نوع ارتباط: رسانه (شبکه‌های اجتماعی)؛ زوجین پرمصرف؛ طلاق.

۵. پژوهش‌گران: فاکس و مورلند / عنوان: طرف تاریک سایت‌های شبکه‌های اجتماعی: اکتشاف عوامل استرس‌زا و روانی مرتبط با استفاده از فیس‌بوک و هزینه‌های

آن / نتایج: تجارب روانی و رابطه‌ای شخصی منفی افراد به تارنمای شبکه‌های اجتماعی و کارآیی آن گره خورده است / نوع ارتباط: رسانه (شبکه‌های اجتماعی، فیس‌بوک)؛ روابط.

۶. پژوهش‌گران: وینستین و همکاران / عنوان: بررسی فاکتورهای استفاده از سایبر سکس و مشکلات به وجود آمده در روابط صمیمانه بین زنان و مردان / نتایج: بین مردان و زنان در بروز رفتارهای جنسی آنلاین و تأثیر آن بر صمیمیت، تفاوت وجود دارد و مردان نمرات بالاتری در ولع مصرف پورنوگرافی و تناوب استفاده از سایبر سکس نسبت به زنان کسب کرده‌اند. همچنین بیان‌گر این است که فضای مجازی عامل پیش‌بینی‌کننده‌ای برای ایجاد مشکلات در روابط صمیمانه زوجین است / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ فضای مجازی؛ روابط زوجین

۷. پژوهش‌گران: همایی مجاز و همکاران / عنوان: رابطه بین اعتیاد به اینترنت و استفاده از فیس‌بوک با رضایت زناشویی و طلاق عاطفی در بین دانشجویان متأهل دانشگاه / نتایج: بین اعتیاد اینترنتی و رضایت زناشویی، حل تعارضات، فعالیت‌های اوقات فراغت، روابط جنسی و گرایش مذهبی ارتباط منفی وجود دارد و عامل پیش‌بینی‌کننده طلاق عاطفی در بین زوجین خواهد بود / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت و فیس‌بوک)؛ پرمصرف؛ روابط زوجین؛ طلاق عاطفی.

سال ۲۰۱۴

۸. پژوهش‌گران: راسل و کلایتون / عنوان: چرخ سوم: تأثیر استفاده از شبکه اجتماعی توییتر در رابطه با خیانت و طلاق / نتایج: بین استفاده از این رسانه و احتمال گسست در روابط عاطفی و تشدید احتمال خیانت در روابط زناشویی رابطه وجود دارد. همچنین شبکه‌های اجتماعی با فراهم کردن زمینه روابط عاشقانه با افرادی غیر از همسر، باعث خیانت زناشویی شده و در نهایت به طلاق ختم می‌شود / رسانه (شبکه اجتماعی توییتر)؛ روابط زوجین؛ طلاق.

۹. پژوهش‌گران: لنهارت و همکاران / عنوان: زوجها، اینترنت و رسانه‌های اجتماعی:

چگونه زوج‌های امریکایی از فناوری دیجیتال برای مدیریت زندگی، لجستیک و صمیمیت عاطفی در روابط خود استفاده می‌کنند؟ / نتایج: هرچه مدت زمان ازدواج زوجین بیشتر شود، کم‌تر تحت تأثیر مثبت یا منفی فناوری قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، این زوجین الگوی استفاده از فناوری متفاوتی نسبت به زوجینی که به تازگی ازدواج کرده‌اند، دارند / نوع ارتباط: رسانه (فناوری)؛ روابط زوجین؛ آثار مثبت و منفی.

۱۰. پژوهش‌گران: والنزولا و همکاران / عنوان: شبکه‌های اجتماعی، کیفیت ازدواج و طلاق: پژوهش میدانی و شواهد ایالتی از ایالات متحده / نتایج: بین پدیده طلاق و مدت زمان استفاده از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار و مستقیم وجود دارد. به عبارت دیگر، استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی منجر به کاهش کیفیت ازدواج و احساس خوشبختی خواهد شد و این امر سردی روابط بین زوجین را به دنبال خواهد داشت / نوع ارتباط: رسانه (شبکه‌های اجتماعی)؛ روابط زوجین؛ طلاق.

۱۱. پژوهش‌گران: هرتلین و سراونس / عنوان: پژوهشی تحت عنوان ارزیابی و درمان مشکلات جنسی در اینترنت (بهداشت جنسی) / نتایج: ماهیت فراگیر فناوری و فضای مجازی (اینترنت) زوجها و خانواده‌ها را با چند مشکل عمده و چالش‌برانگیز روبرو کرده است. این مسایل شامل خیانت اینترنتی، پورنوگرافی اینترنتی و اعتیاد اینترنتی است / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ زوجین پرمصرف فضای مجازی؛ روابط زوجین.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

سال ۲۰۱۳

۱۲. پژوهش‌گران: اینون و هلیسر / عنوان: مطالعه‌ای با عنوان پویایی‌های خانواده و استفاده از اینترنت در بریتانیا بررسی تعاملات در بین اعضای خانواده (کودک، بزرگسال، اینترنت) / نتایج: نتیجه ساختار ارتباطات در خانواده به‌ویژه تعاملات و ارتباطات زوجین با یکدیگر به‌واسطه فضای مجازی تغییر کرده و کیفیت رابطه آن‌ها کمتر شده است / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ فضای مجازی؛ روابط زوجین.

۱۳. پژوهش‌گران: کلایتون و همکاران / عنوان: بررسی اثرات استفاده از فیس‌بوک

بر روابط عاطفی تقلب، شکستن و طلاق / نتایج: استفاده مفرط از این فضاها می‌تواند آسیب‌های جدی به روابط زناشویی به‌ویژه روابط عاطفی زوج وارد نماید. همچنین استفاده در سطح بالا از فیس‌بوک به‌ویژه در بین کسانی که سه سال یا کمتر از روابط آن‌ها نگذشته است، با روابط منفی بین زوجین ارتباط مستقیم دارد / نوع ارتباط: رسانه (فیس‌بوک)؛ روابط زناشویی؛ پر مصرف فضای مجازی؛ روابط عاطفی؛ طلاق.

سال ۲۰۱۲

۱۴. پژوهش‌گران: اشنايدر و همکاران / عنوان: بررسی درک واکنش‌های احساسی همسرانی که مورد خیانت آنلاین قرار گرفته بودند / نتایج: در مصاحبه با ۳۵ زوج به این نتیجه رسیدند که دستگاه‌های الکترونیک قابل حمل مانند تلفن هوشمند و یا شبکه‌های اجتماعی زمینه‌ساز سبک‌ساز را فراهم کرده و شرکا پیامدهای منفی این رفتار در روابط خود تجربه کرده و اعتماد خود را به همسرانشان از دست می‌دهند و خود را قربانی می‌دانند که توانایی کنترل زندگی خود را ندارند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت تلفن هوشمند، شبکه‌های اجتماعی)؛ روابط زوجین.

۱۵. پژوهش‌گر: روجویی / عنوان: تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر نگرش زوجین نسبت به تعارض زناشویی (در رومانی) / نتایج: شبکه‌های اجتماعی به‌مثابه منبع فشاری قوی، موجب ایجاد تغییر در سبک زندگی و الگوهای رفتاری زوجین جوان می‌شود. علاوه بر این، نگرش افراد نسبت به مسایل مختلف تغییر پیدا کرده و ارزش‌های متفاوتی را انتخاب و انتقال می‌دهند / نوع ارتباط: رسانه (شبکه‌های اجتماعی)؛ روابط زوجین.

۱۶. پژوهش‌گر: هرتلین / عنوان: فروش دیجیتال: فناوری در روابط زوج و خانواده / نتایج: در پژوهشی در راستای آسیب‌ها و مخاطرات مرتبط با فضای مجازی، یکی از عرصه‌های قابل مطالعه را روابط زوجین به‌عنوان مهم‌ترین رابطه در تعاملات انسانی می‌داند. با پیدا شدن رد پای فضای مجازی در رابطه زناشویی، نگرش زوجین به یکدیگر نیز تغییر کرده و این تغییر نگرش باعث اخلاص در روابط صمیمانه زوجین گردیده است / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ آسیب‌ها؛ روابط زوجین؛ رابطه عاطفی.

سال ۲۰۱۱

۱۷. پژوهش گر: بالو / عنوان: ارتباطات خانوادگی و اینترنت / نتایج: بین نوع استفاده از اینترنت و ارتباطات خانوادگی رابطه وجود دارد. بین استفاده بزرگسالان از اینترنت برای اهداف اجتماعی (بازی‌های آنلاین، ارتباط با دوستان و مشارکت در بحث‌های گروهی) و تعارضات و کشمکش‌های خانوادگی همبستگی مستقیمی وجود دارد / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف؛ روابط زوجین.

۱۸. پژوهش گران: یوتز و همکاران / عنوان: نقش سایت‌های شبکه‌های اجتماعی در روابط عاشقانه اثرات آن بر حسادت و شادی رابطه؛ آیا ما رسماً فیس‌بوک هستیم؟ پیامدهای دوست‌یابی شریک زندگی و پروفایل‌های رضایت رابطه صمیمی / نتایج: استفاده از فیس‌بوک منجر به کاهش صمیمیت عاطفی خواهد شد. از مهم‌ترین علل بروز این اتفاق می‌توان به تحریک حسادت، ارسال و دریافت پیام‌های خارج از عرف، ایجاد و افزایش ابهام در روابط فرازناشویی و افت محسوس مدت‌زمان توجه و مراقبت از یکدیگر اشاره کرد / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ فیس‌بوک؛ روابط زوجین؛ آسیب؛ رابطه عاطفی.

سال ۲۰۱۰

۱۹. پژوهش گران: برسامین و همکاران / عنوان: استفاده از تلویزیون، رفتارهای جنسی و وضعیت روابط در آخرین رابطه جنسی دهانی و رابطه واژینال / نتایج: هرچند میزان تماشای برنامه‌های تلویزیون در افرادی که تجربه رابطه جنسی نداشته‌اند، بیشتر از افرادی است که تجربه جنسی داشته‌اند، اما افرادی که تجربه رفتار جنسی انحرافی داشته‌اند، برنامه‌های شبکه‌های موزیک و جنسی را بیشتر تماشا کرده‌اند / نوع ارتباط: رسانه (تلویزیون)؛ زوجین پرمصرف؛ رابطه جنسی.

۲۰. پژوهش گران: کوین واسمیت / عنوان: استفاده از سایت‌های جایگزین شبکه‌های اجتماعی در تنظیمات آموزش عالی: مطالعه موردی فواید یادگیری الکترونیکی نینگ در آموزش / نتایج: نتیجه پژوهش نشان داد که استفاده از اینترنت باعث کاهش ارتباط

بین فرد و خانواده‌اش و افزایش افسردگی می‌شود / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ کاهش ارتباط؛ افسردگی.

۲۱. پژوهش‌گران: هال و همکاران / عنوان: یکنواختی در یکپارچگی: مطالعه‌ای در مورد افراد متأهل که به دنبال داشتن رابطه فرازنشویی هستند / نتایج: اینترنت به واسطه گشایش فضای گمنامی و آسودگی خیال نقش شایانی در روابط فرازنشویی نوین ایفا می‌کند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ روابط زوجین.

سال ۲۰۰۹

۲۲. پژوهش‌گران: تسایی و همکاران / عنوان: خطر اعتیاد به اینترنت - بررسی دانشجویان سال اول دانشگاه چنگ کنگ تایوان / نتایج: نشان داد که اعتیاد در بین دانشجویان سال اول امری شایع است و به دنبال آن عادت کردن به سبک زندگی مرتبط با اینترنت که مشکلات سلامت روان را به همراه دارد / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف؛ سلامت روان.

۲۳. پژوهش‌گران: کمپبل و لینگ / عنوان: اثرات ارتباطات سیار جلوه‌های رسانه‌ای: پیشرفت در ثنوری و تحقیق / نتایج: فضای مجازی مرزهای ارتباطی را در منظومه زن و شوهر مخدوش می‌کند و منجر به تخریب حریم خصوصی آنان و ایجاد و توسعه روابط آنلاین ناشناخته در بین زوجین می‌گردد / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ روابط زوجین.

سال ۲۰۰۸

۲۴. پژوهش‌گر: آلبرایت / عنوان: پژوهشی با نام جنسیت در امریکای آنلاین: کشف رابطه جنسی، وضعیت زناشویی و هویت جنسی در جست‌وجوهای جنسی اینترنتی و تأثیرات آن بر اساس نظرسنجی از ۱۵۲۴۶ نفر / نتایج: ۰/۷۵ مردان و ۰/۴۱ زنان به مشاهده فیلم‌های پورنوگرافی پرداخته‌اند. از دیگر نتایج این پژوهش، این بود که زنان عواقب منفی بیشتری را تجربه می‌کنند؛ هم در ارتباط متقابل با همسر خود و هم

تجربه منفی پیرامون تصویرسازی منفی که از بدن خود دارند و انتقادی که از شریک (همسر) خود دریافت می‌کنند و مردان نیز معترف به کاهش علاقه‌مندی در رابطه جنسی با همسر خود بوده‌اند و نسبت به بدن همسر خود انتقاد وارد می‌کردند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت و فیلم)؛ روابط زوجین؛ کاهش علاقه.

۲۵. پژوهش‌گر: سافرن / عنوان: فعالیت جنسی آنلاین، بررسی رفتارهای بالقوه مشکوک (وابستگی و اجبار جنسی) / نتایج: رواج سایبر سکس را به‌خاطر در دسترس بودن و ناشناس بودن و ارزان بودن فضای مجازی در بین زوجین متذکر شده و بیان می‌کند اختلال تروما و افسردگی و اعتیاد همراه با استفاده اجباری سایبر سکس در بین کاربران نمود پیدا می‌کند و درمان آن همچون اعتیاد کمک به پیشگیری و عود این رفتار اجباری، افزایش صمیمیت در بین زوجین، بازسازی روند عشق‌بازی در بین زوجین، آموزش مهارت‌های مقابله‌ای و بازسازی رابطه آشفته زوجین می‌باشد / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ پرمصرف؛ روابط زوجین.

سال ۲۰۰۷

۲۶. پژوهش‌گران: بوید و الیسون / عنوان: سایت‌های شبکه‌های اجتماعی: تعریف، تاریخ و بورس تحصیلی / نتایج: اگرچه فضای مجازی دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالایی در تعاملات انسانی است و فرصت‌های متعددی از جمله هم‌گرایی رمزگانی، افزایش درک و قدرت پیش‌بینی‌پذیری و تصمیم‌گیری آگاهانه‌تر را فراهم می‌کند، مخاطراتی همچون تضعیف و نارضایتی در روابط زوجین، اعتیاد اینترنتی و صرف زمان زیاد برای آن، عدم توجه به اعضای خانواده و دوستان، نادیده گرفتن خانواده و تغییر سبک زندگی را نیز به‌دنبال دارد / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ ظرفیت و خطر؛ روابط زوجین؛ پرمصرف؛ تغییر سبک زندگی.

۲۷. پژوهش‌گر: میلیهام / عنوان: پژوهش کیفی (قوم‌نگاری) پیرامون خیانت آنلاین زوجین در فضای مجازی (اتاق‌های گفت‌وگوی اینترنتی) / نتایج: سه مؤلفه باعث بروز خیانت زوجین در چت‌روم‌ها می‌گردد: الف. ناشناس ماندن کنش متقابل جنسی

زوجین؛ ب. کنش متقابل رفتاری، عقلانی زوجین و ج. اجتناب از دردرس یا به اصطلاح بی‌دردرس بودن نسبت به روابط رودرو / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی و چت روم)؛ روابط زوجین.

۲۸. پژوهش‌گران: هال و جالی / عنوان: نمایندگی و رسانه Northampton: بنیاد آموزش رسانه‌های جمعی / نتایج: در پژوهش خود عنوان کردند فضای مجازی به دلیل سوگیری ایدئولوژیک، در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه‌ای گام برمی‌دارد و بستر آسیب زدن به زندگی زوجین را فراهم می‌کند / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ آسیب؛ روابط زوجین.

۲۹. پژوهش‌گر: یانگ / عنوان: کاربرد روش شناختی - رفتاری در درمان معتادان به اینترنت؛ پیامدهای درمانی و پیامدهای آن / نتایج: یانگ درمان شناختی - رفتاری را در مورد ۱۱۴ نفر از افرادی که دچار اعتیاد اینترنتی بودند، در مدت ۶ ماه به کار برد. یانگ نتایج این طرح پژوهشی را بهبود عملکرد جنسی کاربران، مدیریت زمان آنلاین / بهبود روابط اجتماعی و تغییر در انگیزه کاربران در استفاده از اینترنت عنوان می‌کند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی.

سال ۲۰۰۶

۳۰. پژوهش‌گران: کرات و همکاران / عنوان: تأثیر اعتیاد به اینترنت را در اعتماد به نفس و ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان؛ پارادوکس اینترنت: یک فناوری اجتماعی که باعث کاهش درگیری اجتماعی و بهزیستی روان‌شناختی می‌شود / نتایج: نوجوانان مبتلا به اعتیاد اینترنتی علاقه‌چندانی به برقراری ارتباط با دیگران ندارند، از اعتماد به نفس بالایی برخوردار نیستند و به‌طور معمول از روبه‌رو شدن با واقعیت خودداری می‌کنند. به‌طور کلی، این دسته از افراد توان کنترل و مدیریت هیجان‌های خود را ندارند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی؛ کناره‌گیری؛ روابط.

۳۱. پژوهش‌گران: هرلین و هریس / عنوان: بررسی معایب و مزایای استفاده از فناوری در روابط نزدیک / نتایج: استفاده بیش از حد از فضای مجازی منجر به ایجاد

مشکلات متعددی در زندگی اجتماعی و تعاملات با خانواده خواهد شد. علت این امر عدم وجود شفافیت در الگوهای ارتباطی در فضای مجازی و برداشت‌های مختلف می‌باشد. لازم به ذکر است که فراموش کردن مسئولیت‌های خانوادگی نیز عامل مهمی در ایجاد مشکلات زناشویی ناشی از اعتیاد اینترنتی است / نوع ارتباط: ارتقای سواد رسانه؛ زوجین پرمصرف فضای مجازی؛ ارتباط.

سال ۲۰۰۵

۳۲. پژوهش‌گر: اورزاک / عنوان: اعتیاد به رایانه: آیا در واقعیت واقعی است؟ / نتایج: طی مطالعه‌ای دریافت که افراد معتاد به اینترنت به سادگی خسته می‌شوند و تنها، کم‌رو، خجالتی و افسرده‌اند. به عبارت دیگر، این افراد در مدیریت هیجان‌های خود مشکل دارند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف؛ خستگی و تنهایی؛ افسردگی.

۳۳. پژوهش‌گران: دنی بک و همکاران / عنوان: مطالعه اینترنتی شرکت‌کنندگان در فضای مجازی / نتایج: استفاده از فضای مجازی (اینترنت) باعث تغییر وظایف و نقش‌ها و انتظارات درک شده مطابق با مسئولیت‌های زوجین در بین زنان و مردان متأهل گردیده است / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ فضای مجازی؛ روابط زوجین.

سال ۲۰۰۴

۳۴. پژوهش‌گر: موران / عنوان: سوء استفاده از اینترنت بی‌نظمی؟ علائم؟ توضیح جایگزین؟ در دسترس؛ بررسی رایانه‌های اجتماعی / نتایج: یکی از آثار وابستگی به اینترنت این است که افراد وابسته، زمان کمتری را با خانواده خود می‌گذرانند. علائم این وابستگی گوشه‌گیری، اختلال در الگوی خواب، احساس نیاز به تنها بودن و فراموش کردن مسئولیت‌های خانوادگی است / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی؛ گوشه‌گیری؛ اختلال در خواب؛ تنهایی.

سال ۲۰۰۲

۳۵. پژوهش گر: کاپلان / عنوان: استفاده مشکل ساز از اینترنت و بهزیستی روانی توسعه یک ابزار سنجش شناختی - رفتاری مبتنی بر تئوری رایانه‌ها در رفتار انسانی / نتایج: افراد وابسته به اینترنت به طور معمول کم‌رو و خجالتی هستند، از حضور در جمع کناره‌گیری می‌کنند و در مقایسه با سایر افراد از واکنش‌های اجتماعی کمتری برخوردارند. این افراد احساس تنهایی می‌کنند که منجر به بروز افسردگی خواهد شد / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی؛ تنهایی و افسردگی.

۳۶. پژوهش‌گران: نای و هیلگوس / عنوان: مطالعه پیمایشی آنلاین دانشگاه استنفورد کالیفرنیا که روی ۴۰۰۰۰ نفر انجام دادند؛ تأثیرپذیری استفاده از اینترنت: یافته‌های خاطرات روزانه / نتایج: هر چه افراد مدت زمان بیشتری را به گذران وقت در اینترنت اختصاص دهند، نسبت به برقراری ارتباط با دوستان و اعضای خانواده بی‌میل‌تر خواهند شد که به تبع آن به افرادی گوشه‌گیر و منزوی تبدیل می‌شوند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی.

۳۷. پژوهش‌گران: زی هو و هی / عنوان: تأثیر اینترنت را در زمینه اجتماعی از سه بُعد کارکرد خانواده، فعالیت اوقات فراغت، آزادی‌های مدنی و پنهان کاری در کشور هنگ‌کنگ انتشار، استفاده و تأثیر اینترنت در هنگ‌کنگ: یک مدل فرآیند زنجیره‌ای / نتایج: کاربران اینترنت علاقه‌ای به کار با سایر وسایل ندارند و مدت زمان کمتری را به خانواده و دوستان خود اختصاص می‌دهند. این افراد نسبت به کارکردهای خانواده تعهد خود را از دست داده و برای ارزش‌های خانواده اهمیت زیادی قایل نیستند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ روابط خانواده؛ پرمصرف فضای مجازی؛ کاهش روابط.

سال ۲۰۰۱

۳۸. پژوهش‌گران: دیویس و اندلار / عنوان: قمار اینترنتی تقلب رایانه و امنیت / نتایج: استفاده بیش از حد از فضای مجازی اغلب با از دست دادن زمان و وظایف مهم همراه است. از آن‌جا که زندگی زناشویی باعث ایجاد وظایف متعدد در ابعاد مختلف از

جمله فعالیت‌های اقتصادی، مرادوات عاطفی، مراقبت از همسر و فرزندان و توجه به سلامت روانی و جسمانی، برای زوجها می‌شود. بنابراین اختصاص زمان بیش از حد به فضای مجازی، باعث تغییر در سبک زندگی زوجین شده و زمینه رفتار انحرافی و عدم تعهد به وظایف زندگی زناشویی و بروز مشکلات رفتاری و رابطه‌ای را نیز به دنبال دارد / نوع ارتباط: رسانه (فضای مجازی)؛ زوجین پرمصرف؛ روابط زوجین؛ رابطه عاطفی؛ سلامت روان؛ سلامت جسم؛ تغییر سبک زندگی.

سال ۲۰۰۰

۳۹. پژوهش‌گران: سندرز و همکاران / عنوان: پژوهش رابطه استفاده از اینترنت با افسردگی / نتایج: استفاده بیش از حد نوجوانان از اینترنت با بروز مشکلات متعددی از جمله کاهش تماس و ارتباط با پدر و مادر، ایجاد حس تنهایی، افسردگی و کاهش تماس‌های اجتماعی همراه خواهد شد. به عبارت دیگر این نوجوانان گوشه‌گیر و منزوی شده و در توانایی لازم برای انجام وظایف مربوط به خود مدیریتی را کسب نکرده و یا از دست خواهند داد / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف فضای مجازی؛ ارتباط؛ گوشه‌گیر و کناره‌گیر؛ تنهایی و افسردگی.

۴۰. پژوهش‌گران: گونچار و آدامز / عنوان: پژوهش روی کاربران اینترنتی در امریکا زندگی در فضای مجازی: شناخت اهمیت دنیای مجازی در ارزیابی‌های کار اجتماعی / نتایج: هرچه میزان استفاده از اینترنت بیشتر باشد، احتمال ایجاد افسردگی و احساس تنهایی بیشتر خواهد شد و احتمال ایجاد برقراری ارتباط و رابطه کاهش خواهد یافت / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ پرمصرف؛ تنهایی و افسردگی؛ کاهش روابط.

۴۱. پژوهش‌گران: یانگ و همکاران / عنوان: مقاله‌ای تحت عنوان خیانت اینترنت، یک بعد جدید در روابط دوگانه زوجین با مفاهیم ارزیابی و درمان / نتایج: به تشریح علل خیانت اینترنتی بر اساس موتور سه‌گانه ناشناس بودن، راحتی و فرار اشاره می‌کند و درمان را مبتنی بر تقویت ارتباط و انسجام روابط زوجین، بازسازی روابط عاشقانه و بازگرداندن تعهد و اعتماد می‌داند / نوع ارتباط: رسانه (اینترنت)؛ روابط زوجین.

نتیجه

اینترنت و ماهواره، به تدریج فضای روانی و ارتباطی داخل خانواده را خدشه‌دار می‌کنند و اعضای خانواده را به واگرایی سوق می‌دهند. در این صورت، اگرچه اعضای خانواده ظاهراً در یک فضای مشترک زندگی می‌کنند، اما تعامل عاطفی و سازنده‌ای با یکدیگر ندارند. روان‌شناسان معتقدند پیوند عاطفی که یکی از مؤلفه‌های خانواده‌های منسجم است، در اثر استمرار فضای گفت‌وگو و تبادل نظر میان اعضای آن، شکل می‌گیرد، اما رسانه‌های جمعی از جمله اینترنت و شبکه‌های اجتماعی (فضای مجازی)، به اشکال گوناگون پیوندهای عاطفی در خانواده را مخدوش می‌کنند و به آن آسیب می‌رسانند. آسیب ارتباطی، بیشتر در دو نوع ارتباط بروز می‌کند که یکی ارتباط بین فرزندان و والدین و دیگری ارتباط بین زن و شوهر است که این موضوع، انسجام خانواده را به خطر می‌اندازد.

با اشاره به بررسی‌های انجام شده توسط محقق، نتایج پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهد که دوره‌های آموزش سواد رسانه‌ای می‌تواند در بالا بردن آگاهی خانواده‌ها مفید باشد و از این رهگذر آسیب‌پذیری آنان را در مقابل تأثیرات مخرب رسانه‌ها کاهش دهد.

در همین راستا و با توجه به یافته‌های این پژوهش، سعی شده است که چارچوبی جامع در زمینه آسیب‌های فضای مجازی در پژوهش‌های خارج از کشور در پایان این بخش ارائه شود. به‌طور کلی، در این چارچوب، می‌توان از مشکلات روحی - روانی، مشکلات رفتاری، مشکلات فرهنگی - اجتماعی، مشکلات جسمانی، مشکلات اخلاقی - مذهبی به‌عنوان شاخه‌های اصلی آسیب‌ها بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور نام برد که هر یک دارای زیرشاخه‌های فرعی متعددی هستند. این نکته را نباید فراموش کرد که در میان بخش‌های مختلفی که به‌عنوان شاخه‌های اصلی آسیب‌های فضای مجازی شناخته شده‌اند، رابطه‌ای دیالکتیک برقرار است. در نتیجه، لازم است که در همه حوزه‌های شناسایی شده (شاخه‌های اصلی و فرعی)، مطالعات دقیق انجام شده و اقدامات لازم صورت پذیرد. لازم به ذکر است به‌همان میزانی که

مؤلفه‌های شناسایی شده در میان زیرگروه‌ها از نظر کمی و کیفی بیشتر باشند، دستیابی به جامعه سالم دشوارتر خواهد بود. این نکته درخور توجه است که مقایسه نتایج این پژوهش با نتایج سایر تحقیقات ایرانی بیان‌گر آن است که آسیب‌های فضای مجازی بر روابط خانواده‌ها در هر کشور، از نظر تعداد و میزان تأثیر، با کشورهای دیگر متفاوت است.

مدل ارائه شده از آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط

خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور

۱. مشکلات روحی - روانی: احساس افسردگی / احساس تنهایی / استرس / فرار از واقعیت / سردی و گسست روابط عاطفی / افزایش ابهام / مشکلات سلامت روان / تخریب حریم خصوصی / کاهش اعتماد به نفس / مشکل در مدیریت هیجان / کم‌رویی و خجالت‌زدگی و گوشه‌گیری.

۲. مشکلات رفتاری: تعارضات زناشویی / نارضایتی زناشویی / تحریک حسادت / کاهش صمیمیت / ناتوانی در حل تعارض / تغییر الگوهای رفتاری / استفاده تکانشی و وسواسی از اینترنت / کاهش علاقه‌مندی جنسی / صرف زمان بسیار زیاد / کاهش توجه به دوستان و خانواده.

۳. مشکلات فرهنگی - اجتماعی: طلاق / اعتیاد اینترنتی / کاهش کیفیت ازدواج / تغییر ساختار خانواده / افزایش فشار اجتماعی / انتقال و تحمیل ارزش‌ها / تغییر نگرش / توسعه روابط ناشناخته / تغییر سبک زندگی / تغییر نقش‌ها و انتظارات و وظایف / کاهش کارکردهای خانواده.

۴. مشکلات جسمانی: خستگی بیش از حد / اختلال در الگوی خواب.

۵. مشکلات اخلاقی - مذهبی: خیانت اینترنتی / پورنوگرافی اینترنتی / کاهش ارزش‌های اخلاقی / کاهش گرایش‌های مذهبی / انحراف جنسی / سوگیری ایدئولوژیک.

پی‌نوشت‌ها

1. Virtual
2. Virtual Social Network Sites
3. Kevin & Smith
4. Dane back, Cooper & Mansson
5. Campbell & Ling
6. Humphreys

منابع

- آل‌بهبهانی، مرجان و مؤمنی، حسن. (۱۳۹۹). «علل و زمینه‌های اعتیاد اینترنتی در بین دانش آموزان: ارائه یک نظریه مبنايي». *فناوری آموزش و یادگیری*. ۴(۱۴). ۱۳۳-۱۶۸.
- امیری، مجید و موسوی، ستاره. (۱۳۹۶). «بررسی نقش عوامل خانوادگی در تشدید آسیب‌های فضای مجازی در جامعه اسلامی». *اخلاق*. ۱۳(۵۰). ۱۸۵-۲۰۹.
- ایمان‌زاده، علی. (۱۳۹۷). «مطالعه پدیدارشناختی تجارب مادران از نقش شبکه‌های اجتماعی در کاهش حساسیت اخلاقی فرزندان (مطالعه موردی: والدین دانش آموزان دوره دوم متوسطه مدارس ناحیه ۴ شهر تبریز)». *پژوهش‌های ارتباطی*. ۲۵(۹۶). ۱۰۹-۱۳۴.
- حاج محمدی، فرشته و حاج محمدی، سمیرا. (۱۳۹۶). «تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده». *اخلاق*. ۱۳(۵۰). ۲۰۹-۲۲۴.
- حسین‌پور، جعفر و عرب مؤمنی، علی. (۱۳۹۶). «تأثیر شبکه‌های مجازی بر هویت نهاد خانواده». *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*. ۹(۳۲). ۳۳-۶۰.
- رحیمی، محمد و همکاران. (۱۳۹۶). «بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی و تغییرات جاری در خانواده‌ها». *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*. ۵(۸). ۱۴۵-۱۶۹.
- رضوانی، امین. (۱۳۹۸). *اثر بخشی ارتقای سواد رسانه‌ای بر دل‌زدگی زناشویی و طلاق*

عاطفی در زوجین پرمصرف فضای مجازی شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمینی شهر. استاد راهنما: سید اسماعیل موسوی. سلیمانی، مجید. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه با اهمال کاری تحصیلی، احساس تنهایی و سلامت روان در دانش‌آموزان پسر سوم دبیرستان قم. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

شجاعی جشوقانی، ریحانه. (۱۳۹۶). مقایسه تأثیر مشاوره زوجی و فردی مبتنی بر آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین و کیفیت زناشویی. پایان نامه دکتری. دانشگاه اصفهان. استاد راهنما: سید احمد احمدی.

عباس‌زاده، محمد و همکاران. (۱۳۹۹). «تحولات نهاد خانواده در فرایند نوسازی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری ایران در حوزه خانواده». مطالعات فرهنگ - ارتباطات. ۲۱(۵۱). ۱۶۱-۱۹۲.

عباسی شوازی، محمدتقی و عباسی آتشگاه، پروین. (۱۳۹۷). «اینترنت، خانواده شبکه‌ای و زمان خانواده: چگونه فناوری‌های نوین ارتباطی روابط خانوادگی را متأثر می‌کنند؟». مطالعات رسانه‌های نوین. ۴(۱۴). ۳۳-۶۵.

عطاران، محمد. (۱۳۸۳). جهانی شدن فناوری اطلاعات (II) و تعلیم و تربیت. تهران: موسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند.

غفوری، آرزو و صالحی، کیوان. (۱۳۹۹). «تجربه زیسته بزرگسالان از فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی: یک مطالعه کیفی». مطالعات فرهنگ - ارتباطات. ۲۱(۵۱). ۷-۳۸.

فریبرز، زهرا و همکاران. (۱۳۹۹). «بررسی جامعه‌شناختی رابطه اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی و طلاق عاطفی در خانواده‌های تهرانی». فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده. ۱۵(۵۱). ۱۱۷-۱۵۰.

فلسفی، سیدغلامرضا. (۱۳۹۳). «رویکردی تطبیقی به سواد رسانه‌ای در کشورهای توسعه یافته». مطالعات رسانه‌ای. ۹(۲۴). ۱۵۱-۱۶۶.

قلی‌زاده، آذر و زمانی، عباس. (۱۳۹۶). «مطالعه کیفی چالش‌های شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه در زندگی کاربران». *وسایل ارتباط جمعی رسانه*. ۲۸(۱۰۶). ۱۰۳-۱۱۹.

کارگری دهکردی، نیره و علیرضا بیگی، سمیرا. (۱۳۹۶). «قابلیت‌های بستر مجازی برای توسعه حرفه‌ای معلمان چرخش‌هایی در مأموریت معلم امروز؛ تلاش برای بقا در حضور فضای مجازی». *مجموعه مقالات سومین همایش ملی تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان*. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی. دانشگاه شیراز.

کرمانی، حسین. (۱۳۹۹). «مطالعه جنبه‌های روان‌شناختی جامعه‌شناختی کاربری فیس‌بوک بین کاربران ایرانی و عوامل تأثیرگذار بر آن‌ها». *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*. ۲۱(۴۹). ۳۳-۶۶.

کریمی‌ان، کبری. (۱۳۹۴). *بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش نوجوانان دختر دبیرستان‌های شهر کربلا به شبکه‌های اجتماعی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه یزد. استاد راهنما: مهربان پارسامهر.

مبارکی، احسان و شرفی، محمد. (۱۳۹۸). «بررسی رابطه بین استفاده از ماهواره، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی و نگرش به دوستی با جنس مخالف قبل از ازدواج (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های شهر اراک)». *مطالعات رسانه‌های نوین*. ۵(۱۸). ۱۳۱-۱۶۶.

مجیدی، موسی. (۱۳۸۱). «با اینترنت آشنا شویم». *رشد تکنولوژی آموزشی*، ۴. محمدزاده، الهام و همکاران. (۱۳۹۹). «فرزندپروری در مواجهه با فضای مجازی چالش‌ها و راهکارها». *پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*. ۲۶(۱۲۱). ۱۵۱-۱۸۱.

مظفری‌نیا، سهراب و قاسمی‌پور، مریم. (۱۳۹۶). «بررسی رابطه بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام». *فرهنگ ایلام*. ۱۸(۵۶ و ۵۷). ۱۷۱-۱۹۱.

مؤمنی جاوید، مهر‌آور و شعاع کاظمی، مهرانگیز. (۱۳۹۰). «تأثیر روان‌درمانی زوجینی بر کیفیت زندگی زوجین آسیب‌دیده از خیانت‌های زناشویی در تهران». *پژوهش*

و سلامت. ۱(۱). ۵۴-۶۳.

یاریگرروش، محیا و همکاران. (۱۳۹۸). «تحقیقی با عنوان رابطه استفاده آسیب‌زای مادران از شبکه‌های اجتماعی مجازی با مشکلات رفتاری کودکان». *مطالعات*

اجتماعی روان‌شناختی زنان. ۱۷(۵۸). ۱۹۳-۲۱۸.

Albright, J. M. (2008). "Sex in america online: An exploration of sex, marital status, and sexual identity in Internet sex seeking and its impacts". *Journal of Sex Research*. 45. 175-186.

Ballew, K. C. (2011). *Family Values: The Empirical Impact of Internet Use*. M. A., Baylor University, Department of Sociology.

Bersamin, M. M. et al. (2010). "Television use, sexual behavior, and relationship status at last oral sex and vaginal intercourse". *Sexuality & Culture*. 14. 157-168.

Boyd, D. M. and Ellison, N. B. (2007). "Social network sites: definition, history, and scholarship". *Journal of Computer-Mediated Communication*. 13(1). 210-230.

Campbell, S. W. and Ling, R. (2009). "Effects of mobile communication". *Media Effects: Advances in Theory and Research*. Eds. J. Bryant and M. B. Oliver. UK: Routledge. 592-606.

Caplan, S. E. (2002). "Problematic internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument", *Computers in Human Behavior*. 18. 553-575.

Clayton, R. B. et al. (2013). "Cheating, breakup, and divorce: is facebook use to blame?" *Cyberpsychology, Behavior, & Social Networking*. 16. 717-720.

Daneback, K. et al. (2005). "An internet study of cybersex participants". *Archives of Sexual Behavior*. 34(3). 321-328.

Davis, D. and Endlar, L. D. (2001). "Internet gambling". *Computer Fraud*

& Security. 2. 9-11.

- Dew, J. and Tulane, S. (2015). "The association between times spent using entertainment media and marital quality in a contemporary dyadic national sample". *JFAM Econ Is*. 36. 621-632.
- Eynona, R. and Helsperb, E. (2013). "Family dynamics and internet use in Britain: What role do children play in adult's engagement with the Internet?". *Communication & Society*. 18(2). 156-171.
- Fox, Jesse and Moreland Jennifer j. (2015). "The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with facebook use and affordances". *Computers in Human Behavior*. 45. 168-176.
- Gonchar, N. and Adams, J. R. (2000). "Living in cyberspace: Recognizing the importance of the virtual world in social work assessments". *Journal of Social Work Education*. 36(3). 587-595.
- Hall, S. and Jhally, S. (2007). *Representation & the Media*. Northampton: Mass Media Education Foundation.
- Henline, B. H. and Harris, S. M. (2006). "Pros and cons of technology use within close relationships". Poster presented. *The Annual Conference of the American Association for Marriage and family Therapy*. Austin.
- Hertlein, K. M. (2012). "Digital dwelling: Technology in couple and family relationships". *Family Relations*. 61(3). 374-387.
- Hertlein, K. M. and Cravens, J. D. (2014). "Assessment and treatment of internet sexuality issues". *Curr Sex Health Rep*. 6. 56-63. Doi: 10.1007/s11930-0130011-5.
- Holl R. et al. (2010). "Monotony in monogamy: A study of married individuals seeking to have an extramarital". *Extramarital affairs*. 1(6).
- Homaie Mojaz, Z. et al. (2015). "The relationship between the internet

- addiction and the use of Facebook with marital satisfaction and emotional divorce among married university students”. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*. 5(3). 709-717.
- Humphreys, L. (2005). “Cell phones in public: Social interactions in a wireless era”. *New Media and Society*. 7(6). 810-833.
- Internet World Stats*. (2019). Top 20 contries with the highest number of internet users. <https://www.internetworldstats.com/top20.htm>.
- Jensen, S. (2018). *Social Media Usage: The Impact on Feelings of Depression or Loneliness*.
- Kevin, P. B. and Smith, L. B. (2010). “The use of alternative social networking sites in higher educational settings: A case study of the e-learning benefits of ning in education”. *Journal of Interactive Online learning*. 9(2). 151-170.
- Kraut, et al. (2006). “Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well being?”. *American Psychologist*. 53.
- Lanham, A. et al. (2014). “Couples, the internet, and social media: How american couples use digital technology to manage life, logistics, and emotional intimacy within their relationships”. *Pew Research Center*. Available at: <http://pewinternet.Org/Reports/2014/Couples-and-the-internet.aspx>.
- Mcdougall M. et al. (2016). “The effect of social networking sites on the relationship between Perceived social support and depression”. *Psychiatry Research*. 246. 223-229.
- Mileham, B. (2007). “Online infidelity in internet chat rooms: An ethnographic exploration”. *Computers in Human Behavior*. 23. 11-31.
- Mitcham, C. (2005). *Encyclopedia of Science and Ethics*. Vol. 4. Thompson Gale.

- Morahan, M. (2004). "Internet abuse addiction? disorder? sympto? alternative explanation?". *Science Computer Review*. 25(1). 39-48. <http://www.SSC.SAGE>.
- Nie, N. and Hillgus, D. S. (2002). "The impact of internet use sociability: Time-diary findings". *IT & Society*. 1(1). 1-20.
- Orzak, M. H. (2005). *Computer Addiction: Is It Real On Virtual?*. New York: John Wiley and Sons.
- Rujoiu, M. (2012). *The Influence of Social Network on Attitude Toward Conflict in Couple*. PhD Thesis. Babeş-Bolyai University.
- Rus I. B. and Clayton, R. B. (2014). "The third wheel: The impact of twitter use on relationship infidelity and divorce". *Cyber psychology, Behavior, And Social Networking*. 17(7).
- Saleh, M. and Mukhtar, J. I. (2015). "Social media and divorce case study of dutse L.G.A. Jigawa State". *IOSR Journal of Humanities and Social Science*. 20(5). 54-59.
- Sanders, Ch. E. et al. (2000). "The relationship of internet use to depression revisited". *Journal of Social Issues*. 58. 49-74.
- Schneider, J. P. et al. (2012). "Is it really cheating? Understanding the emotional reactions and clinical treatment of spouses and partners affected by cybersex infidelity". *The Journal of Treatment & Prevention*. 19(1-2). 123-139.
- Southern, S. (2008). "Treatment of compulsive cybersex behavior". *Psychiatric clinics of North America*. 31(4). 697-712. Doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psc.2008.06.003>.
- Tsai, H. F. et al. (2009). "The risk of internet addiction: A survey of university freshmen". *Psychiatry Research*. 167(3). 294-299.
- Utz S. and Beukeboom C. J. (2011). "The role of social network sites in romantic relationships: effects on jealousy and relationship happiness.

- Journal of Computer-Mediated Communication*. 16. 511-527.
- Valenzuela, S. et al. (2014). "Social network sites, marriage well-being and divorce: Survey & state-level evidence from the United States". *Computers in Human Behavior*. 36. 94-101.
- Weinstein, A. M. et al. (2015). "Factors predicting cybersex use and difficulties in forming intimate relationships among male and female users of cybersex". *Frontiers in Psychiatry Addictive Disorders and Behavioral Dyscontrol*. 6. 1-8.
- Young, K. S. (2007). "Cognitive behavior therapy with internet addicts: Treatment outcomes and implications". *Cyberpsychology & behavior*. 10(5). 670-679. Doi: 10.1089/cpb.2007.1997.
- Young, K. S. et al. (2000). "Cybersex and infidelity online: Implications for evaluation and treatment". *Sexual Addiction and Compulsivity*. 7(10). 59-74.
- Zhu, J. H. and He, Z. (2002). "Diffusion, use and impact of the internet in Hong Kong: A chain process model". *Journal of Computer-Mediated Communication*. 7(2). 22-62.